

Människan i framtiden

Forskningsprogram 2000–2004

Institutet för Framtidsstudier

Inledning

Institutet för Framtidsstudier har till uppgift att bedriva framtidsstudier och annan verksamhet för att därigenom stimulera till en bred och öppen debatt om framtida hot och möjligheter i samhällsutvecklingen. Det forskningsprogram som här presenteras, Människan i framtiden. Forskningsprogram 2000–2004, är Institutets fjärde. Det bygger vidare på centrala element i svensk framtidsstudietradition, bland annat den starka kopplingen mellan framtidsstudier och demokrati. Samtidigt introduceras nya teorier och metoder.

Programmet rymmer tre huvudteman: Demografin i samhällsomvandlingen, Välfärd, makt och medborgarskap och Lokalsamhällen i den globala ekonomin. Därutöver studeras teoretiska och metodologiska frågor av relevans för svenska och internationella framtidsstudier.

Forskningsprogrammets rubrik, Människan i framtiden, syftar både på programmets vetenskapliga innehåll och på dess centrala värdeprenisser – demokrati och rationalitet. Framtiden skapas av människor i samspel, och den bör ses som en påverkbar och – i långa stycken – öppen arena. Vägen till framsteg går över kunskap, och det är Institutets uppgift att främja en saklig och vetenskapligt initierad framtidsdebatt.

Programmet svarar mot två kunskapsmål. Det första målet är att öka vår kunskap om möjliga utvecklingstendenser i framtidens samhälle. Utgångspunkten är analyser av långsiktig samhällsförändring – lokalt, regionalt, nationellt och globalt. Det andra kunskapsmålet är att främja en demokratiskt baserad och framgångsrik problemlösning. Uppgiften består dels i att identifiera centrala framtidsproblem, dels i att bidra till det kunskapsunderlag som ligger till grund för den offentliga framtidsdebatten.

En central utgångspunkt för programmet är att svenska framtidsstudier kan berikas genom ett mer systematiskt utnyttjande av historieteoretiska perspektiv. Historisk forskning visar att långsiktiga förändringsprocesser rymmer både regelbundenheter och öppna alternativ. Det finns återkommande drag i mänskligt beteende, och vi bär på ett historiskt arv – ett arv av mänskliga resurser, institutioner, teknik och fysiska miljöer – som begränsar vårt handlingsutrymme. Samtidigt är historiens riktning inte given. Det finns inga historiska utvecklingslagar som styr det historiska förloppet, och därmed inte heller några givna historiska stadier, som mänskligheten ska passera igenom.

Demografi, institutioner och teknik

Tre aspekter av historisk och rumslig förändring bildar utgångspunkten för detta forskningsprogram: befolkningsutveckling (demografi), institutionell omvandling och teknisk utveckling. Dessa tre aspekter framstår i historisk och samhällsvetenskaplig forskning som centrala för förståelsen av långsiktig samhällsomvandling.

Demografi

Frågan om hur samspelet mellan demografi och samhällsomvandling ser ut har varit föremål för vetenskaplig diskussion sedan århundraden tillbaka. Det är dock först under de sista tio

åren som forskare har kunnat klarlägga entydiga och systematiska samband mellan demografisk förändring och samhällsutveckling. Ett avgörande framsteg är att analyser av demografiska effekter idag fokuseras på befolkningens åldersstruktur. Tidigare var det i första hand den aggregerade befolkningstillväxten som stod i centrum för intresset.

Aktuella historiska studier tyder på att åldersstrukturen påverkar centrala ekonomiska variabler som ekonomisk tillväxt, inflation, sparande och kapi- talflöden. Åldersstrukturen påverkar också fenomen som migration, miljöförstöring, inkomstfördelning och den offentliga sektorns expansion. Radikala demografiska utmaningar, av typen ungdomsboomer, åldrande, emigration, fallande födelsetal, etc., tenderar att driva fram politisk konflikt och institutionell förändring.

Analyser av ålderseffekter har praktisk relevans för en rad framtidsfrågor på den svenska och internationella agendan. Av särskilt intresse är de specifika demografiska utmaningar, som Sverige och världen har att hantera under de kommande decennierna. Den största av dessa utmaningar är befolkningens stigande medelålder. Befolkningens åldrande har under många decennier präglat Sveriges ekonomi, men från cirka 2010-talet, när den stora 40-talistgenerationen går i pension, blir åldrandeprocessen mer markant. Samtidigt accentueras åldrandeprocessen i flera andra industriländer.

Studier av ålderseffekter på långsiktig samhällsförändring är av stort principiellt intresse för framtidsstudier som forskningsfält. Till skillnad från andra trender i samhällsutvecklingen är befolkningsförändringar möjliga att förutse med någorlunda säkerhet för flera decennier framåt. Analyser av åldersstruktur öppnar också möjligheten att förutse trendskift i den ekonomiska utvecklingen.

Institutioner

Under senare år har institutionell omvandling rönt stor uppmärksamhet bland historiker och samhällsvetare. Institutionell omvandling kan vara förändringar i territoriell maktfördelning, internationella avtal, nationell lagstiftning, valsystem, konventioner, sedvänjor etc., och den utgör alltid ett viktigt inslag i samhälleliga förändringsprocesser.

Institutionernas utformning har stor betydelse för samhällets politiska, sociala och kulturella utveckling. På lång sikt bidrar de till att forma ett samhälles normer och livsmönster. Ett exempel är framväxten av olika slags välfärdsstatsmodeller i västvärlden under efterkrigstiden. Beroende på välfärdsstatsmodell skiftar enskilda medborgares valmöjligheter och livschanser. Institutioner strukturerar också nationers handlingsalternativ. Ett aktuellt exempel är EU, vars regelverk på många områden är överordnat medlemsstaternas. Ett annat exempel är de internationella institutioner, som styr villkoren för handel och kapitalflöden. Många forskare hävdar att institutionernas utformning också påverkar länders ekonomiska utveckling. Institutionernas betydelse för ekonomiers flexibilitet och incitamentsstruktur ägnas stort intresse. De samhällen, som väljer väl fungerande institutionella lösningar och som långsiktigt bygger upp ett rikt socialt kapital, har enligt de institutionella ekonomerna störst förutsättningar att utvecklas.

Bland institutionella forskare talas det ofta om institutionellt ”spårberoende”, path dependency. Med det menas att existerande institutioner begränsar ett samhälles handlingsutrymme. Utvecklingen tenderar att följa uppkörda spår. Spårbundenheten är av stort intresse ur ett framtidsperspektiv, eftersom den innebär att samhällen rymmer en inneboende tröghet. Spårbundenheten i ett samhälle ska dock inte uppfattas som någon absolut restriktion. Historien visar på många brytpunkter, ”formativa moment”, då historiens aktörer bryter upp gamla institutionella strukturer och driver utvecklingen in i nya banor. De formativa skedena i samhällsutvecklingen visar att det är möjligt att påverka den historiska utvecklingen, men de påminner oss också om vårt ansvar för framtidens samhälle. Det finns

all anledning att vara omsorgsfull när ingrepp ska göras i ett samhälles institutionella ramverk.

De senaste decennierna har präglats av stora institutionella förändringar såväl nationellt som globalt. I Sverige har till exempel välfärdssystemet blivit föremål för en omfattande decentralisering, inom EU förbereds en utvidgning österut, och internationellt präglas utvecklingen av ekonomisk och kulturell globalisering. Ännu vet vi inte om de förändringar som vi idag kan iaktta kommer att befästas under de kommande decennierna. Vad vi vet är dock att vilka institutionella lösningar som än väljs, på nationell, europeisk och internationell nivå, så kommer de att få stor betydelse för Sveriges framtid. Det är därför synnerligen angeläget att frågan om framtidens institutioner får större uppmärksamhet i den svenska debatten, och att de politiska beslut som fattas grundas på gedigen kunskap och ett brett medborgerligt engagemang.

Teknik

Tekniken som förändringskraft har ända sedan industrialismens genombrott väckt fascination bland kultur- och samhällsdebattörer. I en rad klassiska vetenskapliga verk – från Karl Marx Kapitalet till David Landes The Unbound Prometheus (1969) – framträder tekniken som en primär drivkraft bakom samhällsomvandling och ekonomisk tillväxt. Även idag spelar tekniken som drivkraft en viktig roll i såväl vetenskaplig som kulturell debatt. Särskilt framhävs teknikens effekter på samhällsorganisationen. Ett centralt tema i dagens framtidsdiskussion är just att framväxten av ny teknik, främst IT, skapar förutsättningar för ett nytt slags samhälle, det gränslösa informations- eller nätverkssamhället.

En viktig iakttagelse är att teknikutveckling tenderar att driva fram förändringar i grundläggande livsvillkor, både i tid och rum. Ny teknik kan påverka boende, hemarbete, hälsa och servicebehov. Den kan bidra till en förändrad arbetsorganisation, och den kan bli den katalysator, som driver fram en ny arbetsdelning mellan kvinnor och män. Men ny teknik kan också förändra konkurrensvillkoren för hela regioner eller näringar. Detta ställer stora krav på anpassningsförmåga och initiativkraft hos de företagare, innovatörer, löntagare, politiker m. fl. som har ansvar för regional och teknisk utveckling och förnyelse.

Tekniken är alltså en stark förändringskraft – men den utgör också ett redskap för styrning och påverkan. En av dagens centrala teknikfrågor handlar om hur ny teknik kan utnyttjas och utvecklas för att främja enskilda människors välfärd och en positiv samhällsutveckling. Vad betyder till exempel IT-tekniken för glesbygden? Och hur kan IT utnyttjas för att utveckla tjänster i hemmet? Genom att analysera den nya teknikens möjligheter i relation till aktuella demografiska och institutionella trender, ökar våra möjligheter att utforma offensiva tekniska framtidsstrategier.

De tre aspekterna av historisk och rumslig förändring som här har diskuterats – befolkningsutveckling (demografi), institutionell omvandling och teknisk utveckling – utgör en utgångspunkt för det forskningsprogram som här presenteras. En tonvikt ligger på demografisk analys, vilket motiveras främst av att åldersstrukturansatsen har stor potential ur prognossynpunkt. Det är angeläget att närmare undersöka på vilket sätt forskning om ålderseffekter kan bidra till att utveckla framtidsstudiernas teori och metod. Vidare är demografien den förändringsprocess, som för närvarande är minst uppmärksammas som drivkraft bakom långsiktig samhällsförändring. Detta innebär att Institutet för Framtidsstudier här kan göra en forskningsinsats av strategisk betydelse.

I det följande presenteras programmets tre teman – Demografien i samhällsomvandlingen, Välfärd, makt och medborgarskap och Lokalsamhällen i den globala ekonomin. Enskilda projekt kommer under programperioden att löpande presenteras i en aktuell projektplan.

Tema 1: Demografin i samhällsomvandlingen

Institutets demografiska forskningstema inriktas mot två problemområden:

- 1) Framtiden, demografin och ekonomin.
- 2) Investeringar i liv och hälsa.

Framtiden, demografin och ekonomin

Detta deltema, som ägnas åt grundforskning om samspelet mellan demografi och samhällsutveckling, utgör programmets centrala bidrag till framtidsstudiernas teori- och metodutveckling. En första målsättning är att prognosticera ekonomisk utveckling på medellång sikt. Med utgångspunkt från den information, som finns lagrad i dagens svenska befolkningsstruktur, riktas intresset mot hur ekonomin som helhet kommer att påverkas av väntade förskjutningar mellan åldersgrupperna, i synnerhet befolkningens åldrande. En andra målsättning är att bidra med kunskap om hur den ekonomiska politiken bör utformas i olika demografiska situationer. Kraftiga förskjutningar i befolkningens åldersstruktur innebär i regel att de ekonomiska trenderna vänds inom en rad viktiga områden. Att i god tid förutse tendenser till sådana trendsiften är en viktig förutsättning för en väl avvägd ekonomisk politik. Slutligen är det av stort intresse att analysera hur åldersstrukturförändringar i vår omvärld kan komma att påverka Sverige. Av särskilt intresse är demografiska trender i vår närmaste omgivning, inte minst Östeuropa, men även utvecklingen i t.ex. Asien, Afrika och Latinamerika kommer att uppmärksammas.

Den grundläggande forskningen om ålderseffekter på ekonomisk utveckling spänner över en rad specifika problemområden, bl. a. investeringar och sparande, förmögenhetsbildning och pensionssystem, finansmarknader och tillgångspriser, inkomst- och förmögenhetsfördelning, familjepolitik, bostadspolitik, samt utbildningspolitik och arbetsmarknadspolitik. Forskningen inom ett urval av dessa problemområden kommer att utvecklas dels som grundforskningsprojekt i Institutets egen regi, dels i samarbete med utomstående forskare och finansiärer.

Särskilt intresse kommer att ägnas åt de demografiska utmaningar, som Sverige idag står inför, främst den långsiktiga förskjutningen mot en allt äldre befolkning. Åldrandeprocessen är intimt förknippad med låga fruktsamhetstal. Det svenska fruktsamhetstalet, som 1990 låg på 2,14 barn per kvinna, hade 2000 sjunkit till 1,5 barn per kvinna. Sveriges befolkning stagnerar idag, och den skulle minska om vi inte hade ett invandringsöverskott. Att döma av tillgängliga befolkningsprognoser kommer den låga folkökningstakten i Sverige att bestå under 2000-talets första decennier. Från år 2030 förutspår SCB konstanta födelseunderskott och en minskad totalbefolkning, trots att fruktsamhetstalen då antas ligga högre än idag (1,8 barn per kvinna). In- vandrigen förväntas bli förhållandevis låg.

En annan, viktig demografisk utmaning är de migrationsströmmar, som idag präglar Sverige: dels glesbygdernas avfolkning, och dels det migrationstryck, som riktas mot Sverige från andra länder. Den vetenskapliga uppgiften består här i att klarlägga hur olika policyalternativ kan påverka migrationsmönster och befolkningsutveckling – och därmed de ekonomisk-demografiska rambetingelserna – i framtidens Sverige.

Investeringar i liv och hälsa

Upptäckten av starka demografiska effekter på ekonomisk utveckling har i förlängningen konsekvenser för synen på samspelet mellan produktion och reproduktion i samhällsekonomin. Reproduktionssfären, ”produktionen av människor”, framstår i ett

demografiskt perspektiv som en nyckelsektor. Liv och hälsa är på lång sikt en förutsättning för välbefinnande.

Institutets arbete inom hälsoområdet kommer i första hand att inriktas på dödlighet och hälsoutveckling i ett längre historiskt perspektiv. Den centrala frågan är vad samhällsförändringar – som industrialisering och globalisering – betyder för dödlighet och hälsa. Mot bakgrund av empiriska studier på historiskt och samtida material analyseras möjliga hot mot framtidens folkhälsa.

Two aktuella folkhälsofrågor kommer att ägnas särskild uppmärksamhet, dels smittskyddsproblem, dels psykosocial stress. Risken för epidemisk smittspridning kan komma att öka under 2000-talet som en följd av större geografisk rörlighet, minskad gränskontroll inom Europa, och en snabb folkökning i världens tropiska zoner. Samtidigt innebär utvecklingen mot ett kretsloppssamhälle att etablerade smittskyddsåtgärder inom Sverige kan bli otillräckliga. Vad gäller psykosocial hälsa finns det anledning att undersöka i vad mån en tilltagande konkurrensutsättning – av regioner, offentlig sektor och företag – innebär hälsorisker av allvarligare art. Hur prioriteras medborgarnas liv och hälsa i formandet av 2000-talets tillväxtstrategier? Finns det en risk för att kortsiktiga effektivitetssträvanden undergräver en långsiktigt hållbar demografisk och ekonomisk utveckling?

Tema 2: Välfärd, makt och medborgarskap

En av 2000-talets stora utmaningar handlar om att bevara och utveckla samhällets institutioner och det demokratiska styrelseskicket. Temat Välfärd, makt och medborgarskap behandlar frågor om kunskapsutveckling, institutionell omvandling och demokrati med fokus på två problemområden:

- 1) Det jämlika medborgarskapet.
- 2) Framtidens institutioner.

Det jämlika medborgarskapet

En utvecklad och väl fungerande demokrati kräver att alla medborgare har likvärdiga möjligheter att delta i den politiska beslutsprocessen. Oavsett kön, klass, etnicitet etc. ska medverkan vara möjlig. I internationell jämförelse har Sverige nått långt när det gäller att utveckla ett brett demokratiskt deltagande. Det gäller i synnerhet kvinnorepresentationen. År 2000 låg Sverige i topp i världen när det gällde kvinnorepresentation, med 40 procent kvinnor i riksdagen och 50 procent i regeringen. Ändå vet vi fortfarande ganska litet om hur denna förändring har gått till och vad den kan lära oss inför framtiden. Vilka strategier har svenska kvinnor använt för att öka sin representation i politiken? Är det mest framgångsrikt att organisera sig tillsammans med andra kvinnor, eller är det bättre att skapa allianser med män? Förändras de politiska besluten med fler kvinnor? Vad betyder EU-integrationen för kvinnors nyvunna inflytande? Och varför har svenska och nordiska kvinnor varit mer framgångsrika i politiken än kvinnor från andra länder?

När det gäller andra medborgargrupper, bl. a. invandrade svenskar, är bristen på strategisk kunskap mer markant. Detta är allvarligt mot bakgrund av att segregation och diskriminering på grundval av etnicitet och härkomst idag framstår som ett av Sveriges största demokratiproblem.

Också barnens ställning i den svenska demokratin kräver ökad uppmärksamhet. Barn saknar möjligheter till direkt påverkan i politiken, samtidigt som barn i högre grad än de flesta andra medborgargrupper är beroende av politiska beslut. Av särskilt intresse, i ett framtidsperspektiv, är frågan om hur barns – och föräldrars – livsvillkor påverkas i en åldrande ekonomi. Idag är bara en femtedel av Sveriges befolkning barn, mot en tredjedel

under tidigt 1900-tal. Samtidigt har det skett en förskjutning i välfärdens fördelning, till förmån för de äldre. Vad betyder detta för barns ställning?

Framtidens institutioner

I deltemat Framtidens institutioner läggs särskild vikt vid studier av den svenska modellens historia och framtid. Utgångspunkten är jämförande forskning om den svenska välfärdsstatens utveckling i ett hundraårsperspektiv.

Mycket talar för att vi idag befinner oss vid ett välfärdshistoriskt vägskäl. 1990-talet har inneburit radikala förändringar i svensk politik och förvaltning. Ansvaret för de offentliga välfärdstjänsterna har i ökad utsträckning decentraliserats till den kommunala nivån. 1992 års kommunallag ger kommunerna stor frihet att själva bestämma om styrformer, driftsformer och avgifter, och vi har idag betydande regionala och lokala variationer. Marknadsinspirerade organisationsmodeller har blivit vanligare inom den offentliga sektorn, och många verksamheter har lagts ut på privata entreprenörer. Samtidigt har det svenska EU-inträdet på avgörande sätt förändrat villkoren för den svenska nationalstaten. Många beslut av betydelse för vår framtid fattas inte längre på den nationella nivån. Vart är vi på väg? Och vilka erfarenheter kan vi bygga på?

Institutets studier om framtidens institutioner kommer under hand att utvecklas till att omfatta också Sveriges relationer till andra länder och vår plats i den internationella gemenskapen. Också internationellt befinner vi oss i ett formativt skede. De senaste decenniernas utveckling mot en allt mer öppen, globaliserad ekonomi innebär stora utmaningar för politiken. Detsamma gäller framväxten av nya och svårlösta politiska konflikter, inom och mellan länder. Såväl den framtida folkrätten som det internationella finansiella systemet är idag föremål för diskussion. Resultatet kan bli nya institutionella strukturer med lång varaktighet.

Tema 3: Lokalsamhällen i den globala ekonomin

Under de senaste femton åren har världens vuxna befolkning ökat med närmare en miljard människor. Detta har lagt grunden för växande globala marknader och en mer utvecklad internationell arbetsdelning. Nya ekonomiska centra växer fram, utanför de traditionella industriländerna. Samtidigt har den snabba tekniska utvecklingen, främst inom informationsteknologin, skapat en ny runda av "rumslig krympning". Vi upplever en tilltagande ekonomisk och kulturell integration över gränserna. Sverige ingår i ett nytt globalt sammanhang.

Temat Lokalsamhällen i den globala ekonomin handlar om lokalsamhällen i Sverige idag och deras utvecklingsmöjligheter i mötet med nya ekonomiska och politiska villkor. Temat har ett i grunden geografiskt perspektiv. Fokus ligger på de rumsliga processer, som länkar samman människor och lokalsamhällen med en större omvärld – nationellt, inom EU, och i ett globalt sammanhang. En uttalad strävan i temat är att utveckla samarbete med forskargrupper i andra länder, i första hand Europa. Tre problemområden bildar utgångspunkt:

- 1) Nya villkor för regional utveckling.
- 2) Individens i samhället.
- 3) IT – Teknik för problemlösning

Nya villkor för regional utveckling

FN:s senaste befolkningsprognos (World Population Prospects, the 2000 Revision) visar att den industrialiserade världen, och Europa i synnerhet, går mot en framtid med åldrande och minskande befolkningar. Samtidigt som marknaderna expanderar i utvecklingsländerna, riskerar de att stagnera i Europa. En viktig framtidsfråga handlar om vad den ojämna, globala befolkningsutvecklingen kan komma att betyda för Europas – och Sveriges – position i

världsekonomin. Vilka möjligheter har de gamla industrinationerna i den nya ekonomi, som växer fram?

Också inom Sverige och Europa präglas befolkningsutvecklingen idag av obalans. I Sverige tyder de senaste årens utveckling på att de regionala skillnaderna förstärks. Vi är på väg mot en polariserad regional struktur med en åldrande och minskande befolkning i många gles- och skogsbygder och en ung, växande befolkning i storstäderna. Forskningen i temat syftar till att analysera vad denna utveckling kan komma att betyda för olika regioner och ortstyper. Vilka villkor sätter den framtida befolkningsbasen för olika delar av landet?

Parallellt med den regionala polariseringen präglas den politiska utvecklingen, både i Sverige och inom EU, av en strävan mot decentralisering och organisatorisk förnyelse. Ansvar och uppgifter har förts över från stat till kommun och från kommun till kommunalnämnder, privata entreprenörer, frivilligsektorn etc. Politik på olika nivåer har blivit mindre direkt styrande och mer inriktad på s.k. ”blandad” politikutövning (governance), där makt och ansvar delas mellan fler. Samtidigt har EU-politiken fört in nya regelsystem och indelningar av landskapet, och lokala/regionala aktörer försöker anpassa sina arbetsformer för att bibehålla initiativförmågan. Antalet samarbeten kommuner emellan och mellan kommuner och landsting har vuxit snabbt.

Forskningen inom temat syftar till att klarlägga hur olika platser påverkas av de nya politiska villkoren, och vad som är handlingsutrymmet. Vilka aktörer driver utvecklingen? Och vilka politiska strategier är möjliga i relation till en sannolik framtida utveckling?

Individen i samhället

Mänskliga resurser i form av kompetens och idéer pekas ofta ut som den främsta drivkraften bakom lokal och regional utveckling. Ändå är människan själv och hennes behov och kapacitet de kanske mest okända faktorerna i diskussionen om samhällelig utveckling.

Många nutida förändringar av levnadsvillkoren handlar om förhållandet mellan platsen där vardagslivet utspelar sig och det ”globala” rum som får allt större betydelse för människor. Starkare band mellan individen och en större omvärld, mellan det privata och det globala, förändrar på många sätt förutsättningarna för den enskilda människan. Fler människor får tillgång till andra kulturer och identiteter än de som traderas i närmiljön. Samtidigt delas människors liv i ökande grad upp mellan många olika rumsliga och sociala miljöer. Det innebär en frihet för individen, men också en risk för fragmentisering och utsatthet.

En viktig framtidsfråga handlar om hur ökad individuell rörlighet påverkar individens relation till lokalsamhället. Kan en ökad orientering mot omvärlden förenas med utveckling av rumsliga gemenskaper? Finns det skillnader mellan glesbygd och mer tätbefolkade regioner? Och skiljer sig individer och grupper åt när det gäller platsidentitet och engagemang i lokalsamhället? En möjlighet är att lokalsamhället blir mindre viktigt för den enskilde och att detta i sin tur minskar hennes engagemang i demokratiska processer, föreningsliv, osv. En annan möjlighet är att enskilda platser vitaliseras av nya impulser.

IT – Teknik för problemlösning

Informationsteknologin har blivit ett konkurrensmedel och en överlevnadsmöjlighet för företag och kommuner runt om i Sverige. Samtidigt har en politisk debatt om den nya kommunikationstekniken dragits igång. I grunden handlar debatten om demokrati och om hur regionerna utanför storstadsområdena skall kunna överleva med hjälp av framtidens kommunikationslösningar.

Institutets forskning handlar om hur informationsteknologin kan utvecklas för att svara mot behov och möjligheter i framtidens samhälle. Fokus ligger på tillämpningar som når breda medborgargrupper, till exempel via kommuner eller bostadsföretag.

Informationsteknologin skapar kontakt över stora avstånd, och den utgör därmed den teknologiska grunden för globaliseringens snabba nätverk. Lika viktiga som de långväga kontakterna, är emellertid tjänster skapade för den lokala miljön. Det kan handla om tjänster för boende (smart communities), utveckling av tekniskt stöd för äldre, eller nya tekniker för demokratiskt deltagande.

Framtidsstudier: syntes, teori och metod

Institutet för Framtidsstudier har ett särskilt ansvar för syntes-, teori- och metodutveckling inom framtidsstudiernas område. Inom forskningsprogrammet "Människan i framtiden" kommer arbetet med denna uppgift att bli en gemensam angelägenhet, som profileras i form av seminarier, mindre projekt etc. Syftet är att skapa en gemensam vetenskaplig ram för Institutets forskning och att stimulera utvecklingen av en framtidsinriktad forskningsdialog. Fokus under programperioden ligger på att bidra med framtidsrelevant teoriutveckling inom området långsiktig samhällsförändring. I anknytning till detta ägnas särskilt intresse åt framtidsstudiernas – och samhällsvetenskapens – plats i demokratin. Utgångspunkten för teori- och metodutvecklingen är den historiska och samhällsvetenskapliga forskning, som bedrivs inom det egna programmet.

Därutöver inriktas teori- och metodarbetet på två uppgifter. Den första uppgiften är att stärka medarbetarnas generella kompetens när det gäller framtidsstudiernas historia och aktuella utveckling. Den andra uppgiften är att etablera samarbete med andra centrala aktörer inom svenska framtidsstudier, främst inom området technology foresights (teknisk framsyn). Technology foresights, som under 1990-talet har genomförts i många länder, däribland Sverige, kompletterar de historiskt och samhällsvetenskapligt inriktade framtidsstudierna. Ett närmare samarbete mellan de två riktningarna är därför önskvärd.

Litteraturreferenser i urval

- Blomqvist, Paula och Rothstein, Bo, Valfärdsstatens nya ansikte: demokrati och marknadsreformer inom den offentliga sektorn, Stockholm, 2000.
- Bloom, D. E., och Sachs, J. D., "Geography, Demography and Economic Growth in Africa", Brookings Papers on Economic Activity 1998:2.
- Bloom, D. E., och Williamson, J. G., Demographic Transitions and Economic Miracles in Emerging Asia, Cambridge, MA: National Bureau of Economic Research, working paper 6268, 1997.
- Boserup, E., Population and Technology, Oxford, 1981.
- Castells, M., Nätverkssamhällets framväxt. Band 1. Ekonomi, samhälle och kultur, Oxford, 1996.
- Dasgupta, P., "The Environmental Resource Base and Human Welfare", i K. Lindahl-Kiessling och H. Landberg (red.), Population, Economic Development, and the Environment, Oxford, 1994.
- Erlingsson, G. O., Regional pånyttfödelse: ekonomi, demografi och identitet i ett Europa under omvandling, Lund 1999.
- Esping-Andersen, G., The Three Worlds of Welfare Capitalism, Cambridge, 1990.
- Esping-Andersen, G., Social Foundations of Postindustrial Economies, Oxford, 1999.
- Hagget, C. och Smallman, R. M., Deciphering Global Epidemics, Cambridge, 1998.
- Hatton, T. J. och Williamson, J. G., The Age of Mass Migration: causes and economic impact, New York, 1998.

Higgins, M., och Williamson, J. G., "Age Structure Dynamics in Asia and Dependence on Foreign Capital", *Population and Development Review*, vol. 23, June 1997:2.

Higgins, M., och Williamson, J.G., *Explaining Inequality the World Round: Cohort Size, Kuznets Curves, and Openness*, NBER Working Paper series, paper 7224, July 1999.

Kaa, J. van de, *The Second Demographic Transition Revisited: Theories and Expectations*, i Gijs C. N. Beets et al. (red.) *Population and Family in the Low Countries 1993: Late Fertility and Other Current Issues*, Amsterdam, 1994.

Landes, D. S., *The Unbound Prometheus. Technological Change and Industrial Development in Western Europe from 1750 to the Present*, Cambridge, MA, 1969.

Likestilte demokratier? Kjøn og politikk i Norden, C. Bergqvist (red.) Oslo 1999.

Lindh, T. och Malmberg, B., "Age Structure and growth in the OECD, 1950–1990", *Journal of Population Economics*, vol 12, nr 3, 1999.

Lindh, T. och Malmberg, B., "Age Structure and Inflation – a Wicksellian Interpretation of OECD Data", *Journal of Economic Behaviour and Organization*, vol 36, nr 1, 1998.

Livi-Bacci, M., *A Concise History of World Population*, Oxford, 1992.

Local Partnerships and Rural Development in Europe. A Literature Review of Practice and Theory, E. Westholm, M. Mosley och N. Stenlås (red.), Falun, 1999.

Malmberg, B. och Sommestad, L., "Ljus över landet! Om samhällsvetenskapens potential i en krisfylld tid", i J. Anshelm (red.), *Kan vetenskapen rädda oss?*, Stockholm, 1996.

Malmberg, B. och Sommestad, L., "Arbetslöshet och inflation. Lärdomar från mellankrigstiden", i S. Ackum Agell och J. Hassler (red.), *Tretton inlägg om arbetslöshet*, Stockholm, 1997.

Malmberg, B. och Sommestad, L., "The Hidden Pulse of History. Age Transition and Economic Change in Sweden, 1820–2000", *Scandinavian Journal of History* 25, 2000, nr 1–2.

Mass Production in Western Industrialization. Cambridge, 1997

Myhrman, J., *Hur Sverige blev rikt*, Stockholm, 1994.

North, D., *Institutions, Institutional Change, and Economic Performance*, Cambridge, 1990.

Pampel, F. C. och Williamson, J. B., *Age, Class, Politics and the Welfare State*, Cambridge, MA, 1989.

Popper, K., *The Poverty of Historicism*, London, 1991; originalutgåva 1957.

Putnam, R. D., *Bowling Alone. The Collapse and Revival of American Community*, New York, 2000.

Putnam, R. D., *Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy*, Princeton, 1992.

Robertson, A. F. *Beyond the Family. The Social Organization of Human Reproduction*, Cambridge, MA, 1991.

Rosenberg, N. och Birdzell, L. E. Jr., *How the West Grew Rich. The Economic Transformation of the Industrial World*, New York, 1996.

Rosenberg, N., *Exploring the black box. Technology, economics and history*, Cambridge, MA, 1994.

Rothstein, B. och Bergström, J., *Korporatismens fall och den svenska modellens kris*, Stockholm, 1999.

Rothstein, B., *Den korporativa staten*, Stockholm, 1992.

Sainsbury, D., *Gender Equality and Welfare States*, New York 1996

Schön, L., "Omvandling och internationellt beroende" i *Äventyret Sverige. En ekonomisk och social historia*, Stockholm, 1993.

Skocpol, T., *Protecting Soldiers and Mothers. The Political Origins of Social Policy in the United States*, Cambridge, MA, 1992.

Sommestad, L., "Human reproduction and the rise of welfare states: an economic-demographic approach to welfare state formation in the United States and Sweden", *Scandinavian Economic History Review*, 1998:2.

Tiberg, J., "Vart tog framtiden vägen? Framtidsstudiernas uppgång och fall, 1950–1986", *Polhem*, 1995:13.

Välfärd vid vägskalet: utvecklingen under 1990-talet. Delbetänkande av Kommittén Välfärdsbokslut, Stockholm, 2000

Välfärdsstat i brytningstid. Historiskt-samhällsvetenskapliga studier om genus och klass, ojämlikhet och fattigdom, *Sociologisk forskning* 1999 supplement.

Wallace, P., *Agequake. Riding the Demographic Rollercoaster Shaking Business, Finance and Our World*, London 1999.

Women and Social Policies in Europe, J. Lewis (red.), Aldershot, 1993.

World Population Prospects. The 2000 Revision. Highlights, Population Division, Department of Economic and Social Affairs, United Nations, New York, 2001.